

УДК 332:122.5

*І. Б. Чудаєва, канд. техн. наук, доц., Східноєвропейський
університет економіки і менеджменту, м. Черкаси*

РОЛЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ У СТАНОВЛЕННІ Й РОЗВИТКУ ТЕХНОПАРКІВ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз впливу комерційних банків провідних країн ринкової економіки на становлення та розвиток технопарків. Виокремлені найефективніші форми кредитування технопарків комерційними банками. Запропоновано більш удосконалені форми впливу комерційних банків України на становлення і розвиток вітчизняних технопарків.

Ключові слова: технопарк, комерційний банк, інноваційний бізнес-інкубатор, інвестиції, фінансове забезпечення, пільгове кредитування, нововведення, іпотечний кредит, овердрафт, венчурний банк.

Постановка проблеми. Сьогодні всі країни ринкової економіки з успіхом використовують технопарки та їх структури для інноваційного розвитку національних економік і регіонів. За нашими підрахунками в них створено і успішно функціонує більше 2 000 технопарків і найбільше з них – майже 900, включаючи й інноваційні бізнес-інкубатори, у США – країні з найпотужнішою економікою світового господарства.

На шлях інноваційно-інвестиційного розвитку економіки стала й Україна, де сьогодні створено, відповідно до Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків” [5], 16 технопарків, з яких ефективно працюють лише п’ять технопарків – “Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона” (м. Київ), “Інститут монокристалів” (м. Харків), “Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка” (м. Київ), “Київська політехніка” (м. Київ), “Вуглемаш” (м. Донецьк) та “Укрінфотех” (м. Київ), інші – не розпочали діяльність через брак фінансових ресурсів або знаходяться на стадії державної реєстрації.

Два провідних технопарки – “Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона” та “Інститут монокристалів” – забезпечують 96 % випуску інноваційної продукції всіх українських технопарків, тому питома вага інших технопарків у створенні інноваційної продукції є надто малою.

Аналіз останніх досліджень. Проблема діяльності технопарків в Україні присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема В. Геєця [1], А. Мазура [3; 7], В. Семиноженка [1; 6], Д. Табачника [8], С. В. Онишко, Т. В. Паєнтко, К. І. Швабій [4] та інших.

Проте у вітчизняних літературних джерелах проблемам фінансово-го забезпечення технопарків, а особливо ролі комерційних банків у їх пільговому кредитуванні, присвячено дуже мало робіт, що, на наш погляд, є невиправданим, оскільки саме від ефективного фінансового забезпечення технопарків залежить їх подальший розвиток і функціонування.

Актуальність цієї проблематики підсилюється за умов намагання України стати інноваційною державою і зайняти провідне місце серед лідерів інноваційного розвитку у світовому господарстві.

Цим підтверджується зв'язок авторського доробку із важливими науковими і практичними завданнями та невирішеними проблемами, котрим присвячується дана стаття.

Основною метою статті є аналіз впливу банківської системи провідних країн ринкової економіки на становлення та розвиток технопарків і вивчення їх досвіду з цього питання, щоб перенести його на Україну. Для досягнення поставленої мети вирішуються такі завдання:

1. Провести аналіз впливу комерційних банків провідних країн ринкової економіки на становлення і розвиток технопарків.
2. Виокремити найефективніші форми кредитування технопарків комерційними банками.
3. Внести пропозиції стосовно найбільш дієвих форм впливу комерційних банків на функціонування технопарків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проведені нами дослідження функціонування вітчизняних технопарків показали, що лише третина їх дійсно функціонує, створюючи необхідний для України інноваційний продукт та нововведення, а решта через відсутність фінансування або проходження державної реєстрації ("Еко-Україна" (м. Донецьк), "Наукові і навчальні прилади" (м. Суми), "Ресурси Донбасу" (м. Донецьк), "Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій" (УМБЦЕНТ) м. Одеса). Таким чином, із 12 зареєстрованих технопарків майже половина не працює через відсутність фінансування або, іншими словами, фінансового забезпечення (табл. 1).

Як бачимо з табл. 1, в Україні в основному функціонують вісім технопарків – "Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона", "Інститут монокристалів", "Вуглемаш", "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка", "Інститут технічної теплофізики", "Укрінфотех", "Київська політехніка", "Яворів".

Майже за 8–10 років їх функціонування, включаючи і стартовий період, українські технопарки реалізували 116 інноваційних проектів на суму 12 259,5 млн. грн., у тому числі на експорт – 1,7 млрд. грн.; створено 3 250 робочих місць; отримали державної підтримки – 480 млн. грн. і майже вдвічі більше перерахували податків до державного бюджету – 900 млн. грн. [3, с. 75].

Таблиця 1

**Чисельність технопарків України
та обсяг реалізації ними інноваційної продукції, млн. грн.**

№ пор.	Назва технопарку	Місце знаходження	Рік заснування	Обсяг реалізованої інноваційної продукції за 2000–2008 рр.
1	Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона	м. Київ	2000	8 792
2	Інститут монокристалів	м. Харків	2000	2 957
3	Вуглемаш	м. Донецьк	2001	54
4	Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка	м. Київ	2002	406
5	Інститут технічної теплофізики	м. Київ	2002	5
6	Укрінфотех	м. Київ	2002	14
7	Київська політехніка	м. Київ	2003	30
8	Інтелектуальні інформаційні технології	м. Київ	2003	0
9	Агротехнопарк	м. Київ	2007	0
10	Текстиль	м. Херсон	2007	0
11	Яворів	Львівська область	2007	1,5
12	Машинобудівні технології	м. Дніпропетровськ	2008	0
13	Еко-Україна	м. Донецьк	Не діє	0
14	Наукові і навчальні прилади	м. Суми	Не діє	0
15	Ресурси Донбасу	м. Донецьк	Не діє	0
16	Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій (УМБІЦЕНТ)	м. Одеса	Не діє	0
Усього		Х	Х	12 259,5

Ці результати були б далеко кращими, якби працювали всі українські технопарки, але через незадовільне фінансове забезпечення, а точніше, його відсутність, половина технопарків, створених відповідно до чинного законодавства, не працює.

Фінансове забезпечення технопарків – це такий рівень фінансування їх поточних витрат з урахуванням власних доходів, який дає можливість їм здійснювати покладені на них державою чи територіальною громадою завдання на основі комерціалізації досягнень науки і техніки, зробити необхідний інноваційний прорив для прискореного соціально-економічного розвитку відповідних територій.

Структура фінансового забезпечення включає:

- а) бюджетне фінансування – грошові кошти, що виділяються державою, місцевою владою для розвитку й функціонування технопарку;
- б) податкові, митні, земельні та інші пільги й фінансові стимули;
- в) пільгове кредитування комерційними банками;
- г) вітчизняні й іноземні інвестиції;
- д) венчурне фінансування;
- е) фінансові ресурси ВНЗ;
- є) благодійні внески приватних і юридичних осіб;
- ж) власні доходи технопарку від діяльності;
- з) інші фінансові ресурси та форми державної і недержавної фінансової підтримки.

Структура фінансового забезпечення діяльності технопаркових структур провідних країн ринкової економіки визначається не тільки їх фінансовою стійкістю, але й обраною інноваційною стратегією [4, с. 237].

Наприклад, інноваційна стратегія США базується на стимулюванні залучення приватних інвестицій для розроблення та ефективного використання високих технологій в економіці країни. При цьому зростає фінансування фундаментальної науки та інвестицій у людський капітал (пільгове оподаткування витрат на освіту з метою зробити вищу освіту доступною для широких верств населення), продовжується високоефективне партнерство держави і приватного сектору у сфері комерціалізації нововведень за допомогою венчурного капіталу [7, с. 16].

У світовій практиці найбільш розповсюдженими для стимулювання діяльності технопарків є такі види пільг [8, с. 23]:

1. Надання дослідницького та інвестиційного податкового кредиту.
2. Зменшення податку на приріст інноваційних витрат.
3. “Податкові канікули” протягом декількох років роботи на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів.
4. Зниження ставок податку на прибуток, направлено на проведення науково-дослідних і конструкторських робіт.
5. Пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших активів, що входять до складу інтелектуальної власності.

6. Зменшення оподаткованого прибутку на суму вартості приладів і обладнання, що передаються вищим навчальним закладам, науково-дослідним інститутам та іншим інноваційним організаціям.
7. Вирахування з оподаткованого прибутку внесків у благодійні фонди, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій.
8. Зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з наступним пільговим оподаткуванням у вигляді використання на інноваційні цілі.
9. Безкоштовна видача ліцензій на комерційне використання винаходів, запатентованих у ході бюджетних досліджень і таких, що є власністю федерального бюджету.
10. Пільгове кредитування.
11. Інші пільги та фінансові стимули.

У Великобританії до основних джерел фінансування наукових парків належать: внески засновників і спонсорів; вартість землі, вкладеної в парк; комерційні кредити; продаж частки в капіталі парку; гранти та субсидії; реінвестування прибутку; кошти, отримані від продажу приміщень, побудованих парком [1, с. 31].

Серед кредитування наукових парків Великобританії набули значного поширення короткострокове (овердрафт) та іпотечне кредитування.

Овердрафт – особлива форма надання короткострокового кредиту клієнтам банку у разі, якщо величина платежу перевищує залишок коштів на рахунку клієнта. Банк списує кошти з рахунку клієнта повністю, тобто автоматично надає клієнту кредит на суму, що перевищує залишок коштів. Наслідком цього є виникнення в банку дебетового сальдо. Право використання овердрафту надається найнадійнішим клієнтам банку згідно з договором, в якому встановлено максимальну суму овердрафту, умови надання цього кредиту й порядок його погашення.

Через овердрафт великі банки надають малому бізнесу ряд послуг і мають у штаті своїх регіональних філіалів радників. Овердрафт найчастіше використовується для отримання позикових коштів. До нього прибігають для покриття дефіциту оборотного капіталу, але не для довгострокового фінансування. Овердрафт повертається за вимогою банку при високій обліковій ставці, інколи передбачається виплата фіксованої суми.

Іпотечні кредити. Існують кредити на створення і розвиток бізнесу, якими можуть скористатися підприємці та інноваційні бізнес-інкубатори, що входять до складу наукового парку. Банки конкурують між собою, надаючи одні й ті ж самі кредити за фіксованими або плаваючими відсотковими ставками на різних умовах і з різними термінами

повернення. Комерційні іпотечні кредити – це одна із самих гнучких форм кредитів, які найбільш підходять для технопарків та інноваційних структур інших типів.

Заслугує уваги і досвід Китаю зі створення і функціонування спеціальних економічних зон і технопарків. За період становлення його спеціальних економічних зон і технопарків (1978–1987 рр.) у їх розвиток було вкладено більше 22 млрд. дол. США, а щорічно вкладалося 15–17 млн. дол. США на один гектар території юрисдикції.

Звичайно, таких коштів у Державному бюджеті України немає, але їх можна отримати, використовуючи кредитні механізми банку, наприклад, як це було здійснено в КНР при створенні СЕЗ “Пудун,” де структура інвестованого капіталу становила:

- 6,5 млрд. юанів – державний кредит строком на 5 років;
- 6 млрд. юанів – виділено із місцевих бюджетів;
- 6–7 млрд. юанів – за допомогою випуску акцій, облігацій та продовження права користування землею;
- 6 млрд. юанів (1 млрд. дол. США) у формі кредиту МБРР [2, с. 111].

Важлива роль банківській системі відводиться і в організації кредитування малого інвестиційного бізнесу і підприємництва, який є важливим індикатором рівня інноваційного розвитку економіки країни, наприклад, на його частку у США припадає близько 50 % кредитних ресурсів країни, в Японії – більше 50 %.

Так, Національним науковим фондом США підраховано, що в середньому малими інноваційними фірмами з кількістю працюючих менше 500, нововведень на одного наукового працівника припадає в 2,5–3 рази більше, ніж у великих корпораціях з кількістю понад 10 тис. працівників. Вражаючою є і економічна ефективність малого інноваційного бізнесу, де на 1 дол. витрат на наукові дослідження кінцеві результати у 24 рази вищі, ніж у великих корпораціях.

У провідних країнах ринкової економіки для кредитування інноваційного бізнесу, особливо початківців та тих, хто не має власних джерел фінансування, комерційними банками застосовуються також і мікрокредити.

Для активізації інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу велике поширення в провідних країнах ринкової економіки набули венчурні та інноваційні банки.

Венчурний банк – банк, створений для кредитування ризикових проектів – розробок з невизначеним або віддаленим у часі ефектом. На випадок успішного здійснення проектів венчурний банк отримує частину доходу, визначену договором від впровадження інновації.

Банк інноваційний – спеціалізований банк, який проводить інвестиційну політику, операції з кредитування венчурного капіталу, надає кредити підприємствам на оновлення основних фондів (обладнання), реалізацію науково-технічних програм. Удосконалення виробництва в основному за рахунок власних коштів, вкладів клієнтів, випусків власних акцій та облігації, запозичених в емісійних банках, залучення депозитів. Кредити таких банків, як правило, є середньо- і довгостроковими.

В Україні поки що діє один такий банк у м. Києві – ПАТ “Укрінбанк”, який кредитує інноваційні проекти з найменшою часткою ризику.

Висновки. Проведені нами дослідження дають можливість зробити висновки про те, що провідні країни світу використовують різноманітні форми фінансового забезпечення діяльності технопарків. Значна роль у структурі фінансового забезпечення їх функціонування і відводиться комерційним банкам або спеціалізованим банкам з кредитування ризикових інновацій.

Комерційні банки провідних країн ринкової економіки здійснюють довгострокове кредитування, середньострокове, короткострокове (овердрафт) та мікrokредитування.

Значну увагу ці країни приділяють також малому інноваційному бізнесу у формі інноваційних-бізнес інкубаторів та інших, на кредитування яких витрачається майже 50 % кредитних ресурсів (США, Японія та ін.).

Підбиваючи підсумки, ми можемо прийти до висновку, що комерційні банки провідних країн ринкової економіки також відіграють важливу роль у фінансовому забезпеченні діяльності технопарків, інноваційних бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів.

Бажано, щоб комерційні банки України також активно фінансували діяльність вітчизняних технопарків, які сьогодні через брак коштів на стартовому періоді не можуть здійснювати функції, покладені на них державою.

Звичайно, сьогодні можна назвати багато об’єктивних і суб’єктивних причин на виправдання відсутності інноваційного кредитування, але ми думаємо, що фінансування вітчизняних технопарків має бути на першому плані і в діяльності комерційних банків України. Забезпечити таку особливість діяльності в умовах максимальної відкритості економіки зональної території для зовнішнього ринку і формування необхідної ринкової інфраструктури в СЕЗ, здатної забезпечити прискорений розвиток депресійної території, під силу лише наймогутнішій фінансовій структурі – банку, але для цього країна повинна створити йому відповідні нормативно-правові умови і зняти гальмуючі цей процес у зоні адміністративні перешкоди.

Список літератури

1. Геец В. Специальные экономические зоны: “черные дыры” или точки экономического роста / В. Геец, В. Семиноженко // Технополис. – 2007. – № 1. – С. 30–32.
2. Корнейчук Н. Специальные экономические зоны: опыт и перспективы / Н. Корнейчук // Вопросы экономики. – 1991. – № 10. – С. 107–114.
3. Мазур А. А. Технопарк института электросварки им. Е. О. Патона НАНУ: результаты и перспективы / А. А. Мазур // Наука і інновації. – 2008. – № 1. – С. 74–80.
4. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності : навч. посіб. / С. В. Онишко, Т. В. Паєнтко, К. І. Швабій. – К. : КНТ, 2008. – 256 с.
5. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків : Закон України від 16.07.99 №991-ХІУ // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.
6. Семиноженко В. Технологічні парки в Україні: перший досвід формування інноваційної економіки / В. Семиноженко // Економіка України. – № 1. – 2004. – С. 16–21.
7. Технологічні парки: світовий та український досвід / О. А. Мазур, В. С. Шевкалюк. – К. : Прок-бізнес, 2009. – 70 с.
8. Технологічні парки: світовий та український досвід / за редакцією Д. В. Табачника. – К. : ТП ІЕЗ, 2004. – 48 с.

Отримано 25.04.2012

Summary

The analysis of influence of commercial banks of leading countries of market economy is conducted on becoming and development of technoparks. Distinguished most effective forms of crediting of technoparks by commercial banks. More improved forms of influence of commercial banks of Ukraine are offered on becoming and development of domestic technoparks.